

Jak vznikaly a vznikají brněnské uliční názvy?

Jana Marie Tušková

Brno bylo založeno v roce **1243**. První název pro jakési městské prostranství je v písemných dokladech datován rokem 1293 – „forum Antiquum“. Středověká brněnská tržiště byla pojmenována podle své polohy (*Dolní a Horní*) nebo podle zboží, které se na nich prodávalo (*Drůbeží, Hrnčířský, Rybný, Uhelný, Zelný*). Ulice byly často označovány podle zaměstnání jejich obyvatel (*Kobližná, Sedlářská, Zámečnická*) nebo podle polohy ulice u významného objektu (*Za radnicí, Měnínská* /podle blízké městské brány/). Domy byly označovány domovními znameními, a to až do druhé poloviny 18. století. Číslování domů bylo v Brně zavedeno v roce 1770 a v roce 1775 vznikl také první psaný seznam domů a ulic, viz Flodrová (1998). Pro upřesnění je nutno uvést, že nejstarší brněnské uliční názvy byly latinské, později německé. České názvy existovaly paralelně s úředními jinojazyčnými podobami a **jen česká pojmenování** jsou důsledně uváděna až od roku **1918**.

Poslední rozsáhlá **úprava uličních názvů** proběhla po listopadové revoluci 1989. V letech **1989–1994** bylo přejmenováno asi 200 ulic, úplně první úprava se týkala v roce 1989 ulice, která nesla název třída *Vítězství* – byl jí vrácen název *Masarykova*. Při přejmenování ulic se dodržovala zásada odstranit názvy úzce spjaté s komunistickým režimem. Tam, kde to bylo možné, se ponechal původní název a změnila se jen dedikace, např. ul. *Nejedlého* (pův. pojmenovaná po Zdeňku Nejedlém, ministru školství 40./50. let 20. století, nyní po Otakaru Nejedlém, českém malíři). Jinde se přejmenování vrátilo k původnímu názvu, který byl stále v povědomí lidí, např. *Gagarinova* se stala opět *Kobližnou* nebo *Leninova* zase *Kounicovou*. U názvů ulic, které byly motivovány zeměpisnými názvy z oblasti bývalého SSSR, se změnilly, často na nátlak občanů, jen některé z nich, ale byly ponechány názvy jako např. *Kyjevská, Irkutská*.

Kromě této úpravy uličních názvů vznikaly a vznikají v Brně po roce 1989 nové ulice a další veřejná prostranství, zejména v okrajových částech města. Jejich názvy schvaluje skupina odborníků (historici, kartografové, urbanisté a lingvisté), která pracuje od r. 1990 pod názvem „**Pracovní skupina pro názvosloví města Brna**“ (dále PSNMB), dříve tzv. Názvoslovná komise. Na práci této komise se podíleli také v druhé polovině 20. století významní čeští jazykovědci – prof. F. Trávníček, prof. R. Šrámek, v čele PSNMB stála v letech 1991–2006 známá brněnská historička dr. Milena Flodrová.

A jaké jsou brněnské uliční názvy po roce 1989 z hlediska jejich motivace? U brněnských uličních názvů existujících po roce 1989 se velmi často objevuje **motivace honorifikační** – v převážné míře po významných českých, ojediněle světových osobnostech.

V případě názvů, které dnes existují, ale vznikly dříve než v roce 1989 se jedná o pojmenování – např. po panovnících (*nám. Karla IV., Joštova*) či vojevůdcích (*Žižkova*), politicích (*Masarykova, Palackého, Štefánikova*), vědcích (*Absolonova, Resslera*), umělcích (*Antala Staška, Ladova, Beethovenova, Tolstého*), také po literárních postavách (*Rišova, Revírníkova*). Objevují se také názvy po osobách, které měly úzký vztah k městu Brnu: kulturní a osvětoví pracovníci (*Venhudova* – Jan Venhuda, husovický kněz), vědci (*Arne Nováka* – profesor MU), brněnští starostové (*Vaňkovo náměstí* – Karel Vaněk, 1. starosta Brna) apod. U názvů s honorifikační motivací, které vznikly až po roce 1989, se užívá ve většině případů jako motivace pojmenování po osobách majících nějaký užší vztah k městu Brnu, např. ul. *Poslušného, Chironova* (francouzský aut. závodník, trojnásobný vítěz Masarykova okruhu v Brně), okrajově jsou veřejná prostranství pojmenovávána po osobnostech bez vztahu k Brnu, např. ul. *Jaroslava Foglara* nebo *Járy Cimrmana*, zcela výjimečně se jedná o světově proslulé osobnosti, např. ul. *Edisonova*. Jen okrajově se v Brně setkáváme s názvy, jejichž motivací byly historické události (*Lidická*), příslušníci hnutí (*Husitská*), nebo města, se kterými Brno mělo či má družební styky (*Lipská*).

Asi čtvrtina brněnských názvů má **motivy sloužící k orientaci**. Jedná se např. o směr ke vzdálenějšímu městu (*Zlínská*), k sousední obci (*Řečkovická*), části obce či k nějakému orientačnímu místu v obci (*K Sídlišti, U Mostku*) nebo podle polohy ulice vůči jiné ulici (*Kolmá*). Dále najdeme názvy motivované polohou v oblasti určité činnosti (*Firemní, Průmyslová*), charakterem terénu (*Planinka*).

Ve zbylé části uličních názvů se setkáme s pojmenováními podle **starých místních názvů** (*Hamerláky, Za Kněžským hájkem*), podle starých **názvů polních tratí** (*Achtelky, Rygle*) nebo **rostlin** rostoucích v blízkosti pojmenovaného místa (*Jetelová, Jalovcová*), případně s názvy podle **tvaru ulice** (*Sevřená, Široká*). Po roce 1989 se také začíná rozšiřovat volba názvu bez konkrétního vztahu k pojmenovávanému místu, často se jedná o **monotematické názvy** v určité lokalitě. Například názvy podle rostlin nebo zvířat a ptáků, např. *Žabí, Křepelčí, Vlaštovčí, Kavčí (Žebětín)*.

Flodrová, M. *Brno aneb trocha povídání Jak se Brno velkým Brnem stalo a jeho ulice ke svým jménům přišly*. Brno: nakl. Šimon Ryšavý, 2008.

Tušková, J. M. Vývoj brněnských uličních názvů. *Český jazyk a literatura*, 2009–2010, roč. 60, č. 4, s. 164–168.